

Simpozij o ekološkem stališču v psihologiji

BOJAN ŽALEC

24. in 25. 2. 1989 je v Beogradu v prostorih Inštituta za eksperimentalno psihologijo potekal simpozij na temo "Teorija direktne percepcije" oziroma "Ekološko stališče v psihologiji" (kar je bolj splošno znano ime te smeri v psihologiji). Srečanja so se udeležili Aleksandar Kostić, Dragana Barac, Dejan Todorović, Žarko Korač, Predrag Ognjenović, Nikola Grahek, Miloš Arsenijević, Ivo Mimica, Nenad Mišćević, Matjaž Potrč, Bojan Žalec in drugi psihologi ter filozofi iz Jugoslavije.

Temelji teorije direktne percepcije so bili postavljeni z deli J.J. Gibsona. Glavna domneva teorije direktne percepcije je, rečeno, naslednja:

Psihološki fenomeni so preprosto v žival-okolica sistemih, ne samo v živalih.

Prvi dan simpozija sta svoja prispevka predstavila Dragana Barac in Aleksandar Kostić.

Dragana Barac je govorila o realizmu teorije direktne percepcije. Primerjala jo je z nekaterimi drugimi psihološkimi in filozofskimi smermi. Obravnavala je tudi epistemološki in vzročni nivo diskurza o percepciji.

Aleksandar Kostić je svoj referat razdelil na tri dele.

V prvem delu je govoril o statusu percepcije. Percepcijo je najprej označil kot paradigmatičen primer, skozi katerega se išče pot, da bi se psihologijo pripeljalo v domeno naravoslovnih znanosti. Govoril je tudi o dveh pristopih k percepciji. Temeljne značilnosti prvega pristopa, ki je epistemološki, so: problem možnosti oziroma nemožnosti spoznanja, obravnavala se je predvsem človeška percepcija, omejenost percepcije pa je služila kot eden od argumentov za nemožnost adekvatnega spoznanja¹. Ekološki pristop je po njegovem mnenju ontični pristop. Percepcija se pojmuje kot del ontičnega inventarja vrste (možnost adekvatnega spoznanja je irelevanten problem). Percepcija se obravnava kot naravni fenomen, lasten vsem vrstam. Percepcijske omejitve so ontično opredeljene - gre za kriterij adoptivne vrednosti.

V drugem delu referata, je govoril o odnosu med živaljo in okoljem. Dejal je, da gre za sinergetski odnos, ki ga je opisal skozi naslednje dvojice:

- percepcija : akcija
- afordansa : efektivnost
- informacija : kontrola

Pojma, ki sestavljata posamezen par, sta koimplikativna, kar pomeni, da ne moremo govoriti o prvem, ne da bi govorili o drugem, in obratno. Tako npr. ne moremo govoriti o percepciji, ne da bi govorili o akciji, in obratno. Vendar iz koimplikativnosti še ne sledi kavzalna vez. Tretji del referata je bil posvečen vprašanju metrike v psihologiji. Kostić se je zavzel za metrične modele iz fizike in za nevtralne mere, izražene v termi-

¹ Adekvatno spoznanje pomeni spoznanje stvari na sebi.

nih fizike.² Menil je tudi, da mora biti geometrija kot opisovanje nekega fenomena v skladu s tem, kar opisuje.

V diskusiji, ki je sledila, so udeleženci skušali priti do jasne opredelitve direktnosti percepcije, v drugem delu diskusije pa so obravnavali predvsem vprašanja in probleme v zvezi z iluzijo.

Drugi dan simpozija sta nastopila dva referenta. Prvi je bil Matjaž Potrč iz Ljubljane, drugi pa Nenad Mišćević iz Zadra.

Matjaž Potrč je pripravil prispevek z naslovom "Eksternalizirane vsebine in kategorije". V svojem referatu je prikazal, kako se lahko ekološka optika uporabi pri razlaganju vsebine duševnih stanj. Posledica ekološkega pristopa je tudi odstranitev dihotomije eksternalizem : internalizem. Internalisti trdijo, da so notranji mehanizmi subjekta odgovorni za individuacijo vsebine duševnih stanj. Eksternalisti pa trdijo, da imajo večjo vlogo pri individuaciji vsebine duševnih stanj zunanji dogodki. Potrč je predložil naslednje temeljne teze:

1. Kategorije pridejo v razlago vsebine duševnih stanj.
2. Vsebina je odvisna od zunanjih predmetov v okolju organizma.
3. (1) in (2) sta kompatibilni.

K 1. tezi:

Vsebina je zgrajena iz pojmov. Pojmi zajemajo kategorije. Torej je vsebino treba razlagati s pomočjo kategorij. Kategorije vsebujejo informacijo na bazi perceptivnega inputa, ki jih organizem dobi v interakciji z okoljem. S kategorijami Potrč misli predvsem bazične kategorije. Pojem bazične kategorije je na začetku ponazoril na primeru psa: ko nekdo vidi psa, takoj ve, da je to pes, čeprav obstajajo različni psi. Prav tako v različnih situacijah, ko ima nekdo opravka z različnimi primerki psov, za vsak primerček ve, da je to pes. Tisto konstantno, kar pride v to vedenje, je bazična kategorija psa. Po Potrčevemu mnenju teza (1) do sedaj ni bila sprejeta, ker pripadniki vzročne teorije postulirajo preveč močno vzročno zvezo, obenem pa niso rešili problema univerzalij. Druga smer, holizem, pa po njegovem mnenju sploh ne pojasnjuje vsebine mentalnih stanj. Potrč meni, da temeljne kategorije funkcionalistično in naturalistično pojasnjujejo vsebino duševnih stanj.

K 2. tezi:

Potrč je mnenja, da je (2) odvisna od kavzalnih mehanizmov in tako podlega težavam vzročnih teorij. Vendar pa obenem meni (intuitivno), da je eksternalizirana kategorijska percepcija zdravo razumsko in filozofsko pojasnljiva in jo lahko vsaj intuitivno sprejmemo.

K 3. tezi:

V podporo te teze mu služi evolucijska trditev, o kateri bazične kategorije in pojmi obstajajo zaradi interakcije organizem - objekt v okolju. Bazične kategorije točno lovijo

² Bolje rečeno, Kostić se je zavzel za tisto metodološko strogost in čistočo, ki vlada v fiziki (npr. ne obstajajo dejstva "sui generis"). Toda mera mora biti "animal dependent" in "on the scale of animal."

obseg pomembnosti predmeta za organizem. Tako ima identifikacija tigra vrednost preživetja. Ta ne obsega vseh lastnosti tigra, temveč samo jedro lastnosti, ki pride v razlaganje bazičnih kategorij. To je razlog temu, da imamo ravno tako obliko kategorij. Potrč je poudaril tudi aproksimativnost in mehkost kategorij. Mehkost kategorij je kompatibilna z ekološkim pristopom.

Ekološki pristop lahko pri razlagi vsebine duševnih stanj izrazimo s temi tezami:

- zunanji objekti so preveč bogati, da bi bilo potrebno vključevati v razlago kreativni duh,
- za razlaganje kategorij bomo uporabili afordanse okolja,
- kategorije niso medijatorji - organizem jih zbira iz okolja.

Če upoštevamo gornje teze, sta tezi (1) in (2) kompatibilni. Kategorije zajemajo samo invariantne informacije, ki jih organizem potrebuje v interakciji z okoljem. Tako se znebimo dihotomije internalizem : eksternalizem. Obenem pade tudi dualizem organizem : okolje.

V diskusiji, ki je sledila, je bilo slišati pripombe o podobnosti Potrčeve teorije z nativizmom. Prav tako je bila predlagana pojasnitev bazične kategorije s pomočjo hierarhije, npr.:

žival
pes
ovčar

Tu je bazična kategorija pes.

Nenad Miščević je v svojem prispevku obravnaval pojem afordanse. Afordanse so lastnosti predmeta, ki predmetu omogočajo, da je primeren za neko dejavnost. Miščević je navedel pet lastnosti, ki jih lahko, oziroma jih bi lahko imele afordanse:

1. Obstajajo (so objektivne).
2. So perceptibilne.
- 2a. So neinferencialno perceptibilne.
3. So samostojno perceptibilne.
4. Imajo primat v percepciji.

K prvi lastnosti velja pripomniti, da so afordanse objektivne, vendar relativne. Točka 2 jasno veže pojem afordanse na percepcijo. Točka 2a govori, da so afordanse perceptibilne brez rezoniranja in brez vključevanja spominskih podatkov. Če sprejmemo točke 1, 2, in 2a, potem imamo po Miščevićevem mnenju umirjeno ekološko teorijo percepcije. Da je teorija umirjena, pomeni, da ni nikakršne diskriminacije med lastnostmi, ki so ne afordanse, in med tistimi, ki so afordanse. Ali poleg lastnosti, ki so afordanse, obstajajo še nevtralne lastnosti. Gibson pravi naslednje: "...kar percipiramo, ko gledamo objekt, so njegove afordanse ne njegove kvalitete." Torej obstajajo lastnosti, ki so nevtralne, in sicer relativno (glede na subjekt). Naslednje vprašanje, ki ga je Miščević obravnaval, je bilo vprašanje samostojne ali nesamostojne percepcije afordans. Če sprejmemo tezo o samostojni percepciji afordans in če upoštevamo, da dolžina ni afordansa, potem moramo sprejeti tudi sklep, da organizmi ne zaznavajo dolžine.

Miščevićevemu referatu je sledila diskusija, s katero se je srečanje končalo. Splošna želja udeležencev je, da bi se takšno druženje filozofov, psihologov in drugih znanstvenikov nadaljevalo.